

"סכנת נפשות – 'סמבטיון' מציל חיים"

או: ראשיתה של העתונות הסנסציונית ביידיש
בארצות הברית

זאב גולדברג

פריחת העתונות הסנסציונית בשפה האנגלית בארצות הברית השפיעה השפעה ישירה על עתונות היידיש, אם כי ניצנים לכתיבה סנסציונית בלשון זו הופיעו כבר בתחילת שנות ה-90, לפני שהעתונות הצהובה באנגלית היתה בשיאה.

מעשה נורא בנשר שחטף תינוק

בתחילת שנות ה-90 (של המאה ה-19) גדל בצורה ניכרת מספרם של העתונים ביידיש שהופיעו בארצות הברית. בין העתונים החדשים היה גם השבועון "דער טעלעגראף"², שהחל להופיע ב-1890. המו"ל, העורך והכתב הבכיר היה י. וואגמן,³ שהיה אז בשנות החמישים לחייו ונחשב לזקן בעיני הכתבים בעתונות היידיש, שהיו צעירים ממנו בעשרים שנה לפחות.

וואגמן, שאמצעיו הכספיים היו מצומצמים, כתב את רוב מאמרי העתון בעצמו. על מנת לשרוד בתחרות הקשה וכדי להגיע לקהל קוראים רחב, פירסם בעתונו גם ידיעות סנסציוניות. רק גיליונות בודדים של ה"דער טעלעגראף" שרדו, כך שרוב הידוע לנו עליו בא ממקורות משניים. במאמר אנונימי הנושא את הכותרת "די געלע פרעסע"⁴ (העתונות הצהובה), שפורסם ב"יידישער זשורנאל" בשנת 1901, טען הכותב שוואגמן ב"דער טעלעגראף" היה הראשון שכתב כתבות סנסציוניות בעתונות יידיש בארצות הברית. בעתון התפרסמו כותרות דוגמת: "איין מערת מכפלה האט מען געפונען דעם מוטער שרהס טשעפיק מיט דעם הענגלייכטער, אין וועלכעם זי פלעגט בענטשן ליכט" (במערת המכפלה מצאו את הכובע של שרה אמנו עם הפמוטות שבהם נהגה לכוך על הנרות). מקור אחר מספר שבעתון התפרסמה ידיעה, שבמכסיקו נתגלתה מערה עם יהודים מאובנים עטופים בטלית ותפילין.⁵

"דער טעלעגראף" לא היה העתון היחיד שהדפיס כתבות וכותרות סנסציוניות בעתונות יידיש באמריקה בתחילת שנות ה-90. כתבות בסגנון זה כתב גם גצל זליקוביץ⁶ ב"אידישעס טאגעבלאט"

בראשית שנות ה-80 של המאה ה-19 רכש יוזף פוליצר, איל עתונות יהודי ממוצא הונגרי, את העתון הניו יורקי הכושל "דה וורלד". פוליצר החל לטפח את העתון ועל מנת להגדיל את תפוצתו השתמש גם בסגנון סנסציוני. סגנון זה זכה לתנופה בשנת 1895, שעה שויליאם רנדולף הרסט רכש את השליטה ב"מורנינג ג'ורנל" שהיה עתון ניו יורקי קטן וכושל. הרסט הצעיר, בן למשפחה עשירה שעסקה בעתונות, שינה את שם העתון ל"ניו יורק ג'ורנל" והשקיע בו כספים רבים.

העתון התחרה בעיקר עם ה"וורלד" של פוליצר. תחרות זו גררה את שני העתונים לכתיבה המאופיינת בכותרות צעקניות, באותיות גדולות בראש העמוד הראשון ובדיווחים שנדפסו באותיות אדומות תחת הכותרת "אקסטרה". הגליונות היו גדושים סיפורים על רציחות מזעזעות, אהבות, בגידות וכדומה. כן הופיעו בו דיווחים "מפובריקים", ראינות מזויפים עם אישים ידועים ודיווחים פסודו-מדעיים על תגליות משונות והמצאות מוזרות. כתבות אלו לוו בצילומים ואיורים לרוב. שני העתונים פירסמו כמספרי יום ראשון שלהם את המדור "The Yellow Kid" שהכיל כתבות סנסציוניות ומדע פופולרי והפגין אהדה כלפי שכבת העמלים וקשי היום באמריקה. המדור הפך לסמל העתונות הסנסציונית בארצות הברית וממנו נלקח הכינוי "עתונות צהובה" כשם נרדף לעתונות זו. התחרות בין שני העתונים החריפה בתקופת מלחמת ארצות הברית-ספרד בשנת 1898. שניהם היו מעורבים במהלכים שהובילו למלחמה, וסיקרו אותה בדיווחים יום יומיים על ידי עשרות כתבי שטח. בתקופת המלחמה גדלה תפוצתם בצורה משמעותית וכדי לשמור על התפוצה הגבוהה גם לאחר המלחמה המשיכו העתונים לטפח את הכתיבה הסנסציונית. עתונות זו היתה בשיאה במפנה המאות, וכשליש מהעתונות האמריקנית דאו נחשב לעתונות צהובה. התופעה דעכה לאיטה לקראת סוף העשור הראשון של המאה ה-20.¹

לחדשות בעתונות בידיש. במקביל כתב גם מאמרי מערכת, מאמרי השכלה ולמדנות, מדור לאשה, רומן בהמשכים ועוד. במציאות כזו של עבודה בתנאי לחץ, כמעט כל פיסת מידע שימשה כנושא למאמר בעתון. כך, למשל, פירסם כתבה בשם "אן אנטי פליגן פראיינ" (אגודה נגד זכובים) שעסקה בשנאה שפיתח הכותב לעם הזכובים בעקבות אירוע בו נפל זכוב לתוך צלחת המרק שלו. בין שאר הידיעות המשונות שפירסם זליקוביץ, כתב למשל על אשה מירוסלב שבגליציה שרעם ניפץ את עין הזכוכית שלה, אולם לאשה עצמה לא קרה דבר. בידיעה אחרת כתב על חולה ירח ממסיסיפי שקם משנתו בלילה והלך לנהר. לאחר שדג שלושה דגים שב לביתו וכשקם בבוקר לא זכר דבר.⁹

כתבות סנסציוניות בסגנון זה פורסמו מדי פעם ב"טאגעבלאט" של תחילת שנות ה-90. הכתיבה הסנסציונית זכתה בו לתנופה, במקביל לפריחתה של העתונות הסנסציונית באנגליה, באמצע העשור, לאחר שזליקוביץ עזב את העתון ובמקומו נתמנה כעורך חברו ג'ון פאליי. זה המשיך לטפח את הכתיבה הסנסציונית אולי אף מעבר למה שהיה מקובל ב"טעלעגראף" או ב"טאגעבלאט" לפניו. הוא לא רק דיווח על סנסציות אלא גם יצר אותן בעצמו. מפורסם הסיפור על הקבצן שנכנס למערכת ה"טאגעבלאט" שעה שפאליי היה עסוק באכילה. לשאלתו מה הוא אוכל ענה פאליי "לביבות אמריקניות לחנוכה" ואף הציע לו להתכבר. רק לאחר שהקבצן אכל מספר "לביבות", גילה לו פאליי שמדובר בצדפות, והמסכן "הקיץ מיד את נשמתו". למחרת פורסמה ב"טאגעבלאט" כותרת באותיות של קידוש לבנה: "געשטארבן — בחניקה" (מת בחניקה) ובגוף הכתבה סופר על גויים אנטישמיים שהתנפלו על "פדלר" [=רוכל נודד] מסכן באיסט סייד ו"פיטמו" אותו בצדפות עד שהמסכן נתק ומת. פאליי המשיך לדווח על הפרשה גם בימים הבאים והודיע שהאחראים ל"חניקה" נעלמו, ואפילו המשטרה אינה יכולה לאתר אותם.¹⁰

(להלן: טאגעבלאט) וב"אידישע גאזעטן" (להלן: גאזעטן) שערך. כתבותיו לא נפלו במידת הסנסציוניות שלהן מכתבות דומות שהתפרסמו בעתונות בידיש בשיאה של תקופת העתונות הצהובה באמריקה. כך, למשל, פירסם זליקוביץ בשנת 1892 כתבה בכותרת: 'מוראדיק!!!' — א דועל צווישן צוויי אדלערס איבער א לעבנדיקע בייבי! — דער פאטער שיסט זיין קינד' (נורא!!!) — זו קרב בין שני נשרים על תינוק חי — האב יורה בילדו).

אם תקחו את המילים "פראיי", "נורא", "קורע לכבות", "מפחיד", "איום", ותעשו מהן מלה אחת, גם אז לא תוכלו לבטא את הטרגדיה המשונה שקרתה בשכת האחרונה במדינת מישיגן, כארבעה קילומטרים מהכפר אליס.⁷

בגוף הכתבה מסופר על אשה שהשאירה את תינוקה על הדשא בגינה. כשחזרה לקול צעקות התינוק ראתה נשר גדול אווזו בו כטפריו. לפני שהספיקה לעשות דבר התרומם הנשר עם התינוק. שום עט אינו יכול לתאר את הלילות הנוראות שהקימה האשה. הבעל, ששמע את הצעקות, הגיע בריצה וכששמע מה קרה, עלה על סוסו ורכב לעבר קן הנשרים. כשהגיע לשם ראה את ילדו מונח על חוד צוק בעוד שני נשרים גדולים רבים ביניהם על "חתיכת הבשר". הנשר החזק הרג את חברו והמשיך לעוף הלאה עם התינוק. האב כיוון אליו את נשקו וירה יריה אחת. הנשר והתינוק נפלו לנהר. נרעש, נפחד ומבולבל קפץ האב לנהר ותפס את ילדו המת: הקליע הרג את הנשר ואת הילד גם יחד. האב השרוי בצער עמוק הביא הביתה את בנו המת ואת שני הנשרים המתים. איום ונורא.

בראשית שנות ה-90 היה זליקוביץ עורכו של ה"טאגעבלאט" שהיה היומון הנפוץ ביותר בידיש, ובה בעת גם הכתב הראשי, שהיה צריך למלא כמעט לבדו מספר עמודים בעתון. הוא תרגם מדי יום חדשות מהעתונות האמריקנית והאירופית שהיוותה מקור

THE JEWISH DAILY NEWS

SECTION III
Pages 65-80

SILVER JUBILEE NUMBER

25 יאר טהייל
יום 65 ב' 80

ביילאגע צום 25 יערהיינען יובילעאום נומער

יידישעס טאגעבלאט

Vol. XXVI, No. 61

Sunday, March 20, 1910

יאנאק 8' צי' 20' אדר ב' תר"ץ

ה"טאגעבלאט" — גליון חצי היובל, 1910

הסנדלרים הפכו לסופרים וכתבים

במפנה המאות אימץ ה"טאגעבלאט", בעריכתו של פאליי ובהשתתפותו של זליקוביץ שחזר בראשית 1901 לעבוד בו, דפוסים של העתונות הסנסציונית באמריקה ועבר לכותרות קצרות בנות מלה אחת או שתיים המודפסות באות גדולה כגון "גזילה", "חורבן", "צדיקים און רשעים", "ליבע און גאז" (אהבה וגז), כאשר רק מכותרת המשנה, שהכילה מספר משפטים, ניתן היה ללמוד באופן כללי את נושא הכתבה. באירועים יוצאי דופן פירסם העתון כותרת גדולה לרוחב כל העמוד הראשון או כתבות שמודפסות תחת הכותרת "עקסטרא". הכתבות היו מלוות באיורים ובתמונות רבות. ראוי לציין שרוב עתוני יידיש, למעט העתונות הסוציאליסטית, היו באותה תקופה, מי פחות ומי יותר, עתונים סנסציוניים.

מ. זיפרט, שנודע בעיקר כמי שכתב עשרות רבות של רומנים בהמשכים בעתונות ביידיש באמריקה, יצא בראשית המאה בהתקפה חריפה נגד העתונות הסנסציונית ביידיש.¹¹ לטענתו, עתונות יידיש באמריקה היא בראש ובראשונה עסק מסחרי. כוונת המו"ל היא אך ורק להרוויח כסף והוא מוכן לעשות הכל כדי להגדיל את תפוצת העתון ואין לו שום עניין "בעסקי קהילתי, שיש לפעמים צורך חזק לתקנם". לדעתו, "הרוח החי והמניע את האופן הגדול הזה הוא מספר המודעות" ואוי "למי שפותח איזה בית מסחר ואינו מוצא לנחוץ להדפיס מודעה ע"ד [על דבר] בית חנותו באותו מכה"ע [מכתב עת], זה הוא כאילו הניח מעותיו על קרן הצבי, כי במהרה התנפל עליו בעל מכה"ע ויעקרהו משרוש".

לטענתו, מי שהיו בעבר במזרח אירופה סנדלרים וחייטים הפכו באמריקה לכתבים וסופרים, שהרי "אין שום איסור בכל הקונסטיטוציה האמריקנית, לאסור על חייטים, סנדלרים וכו' שלא יכתבו ספרים ולא יזמרו זמירות ואין שום עונש לזה בספר העונשים." אותם חייטים תופרים מאמרים מסמרטטים ספרותיים,

ובעבור שכר הכתיבה הם אסורים כעבדים כנעניים אל המו"לים והמרפיסים אדוניהם, הם מחוייבים לכתוב כל מה שילחשו להם אדוניהם באזניהם. והיה כשיחפון המו"ל להשחיר את השמש בעצם זהרה, אז מחוייב הרידקטור [=העורך] שלו לשפוך בקבוק דיו על השמש ולהשחירה, או כשייתאווה המרפיס לטהר איזה שרץ בק"ץ טעמים, אז אנוס הסופר השכור לכבס את השרץ במי פרה אדומה ולזכותו מצואתו.

"אותו מו"ל צועק יום יום לסופריו — תנו חדשות לקוראנו ויתר העניינים שאתם כותבים אינם אלא תבן ומספוא ואין בהם שום חפץ!" אולם גם החדשות בעתונות ביידיש אינן נמסרות כפי שנתקבלו על ידי הטלגרף או כפי שהופיעו בעתונים בשפת הארץ. כך, למשל, "אם יודיע איזה מכתב עתי בשפת הארץ כי בשיקגו בפילדלפיה או בבוסטון ילדה אשה שלושה ילדים בבת אחת. יבוא בעל מכתב העתי שלנו ויוסיף עוד שלושה ילדים, כלומר: האשה השיקגונית או הבוסטונית ילדה ששה ילדים בבת אחת." במקרה שאין באותו יום ידיעות סנסציוניות בעתונות הזרה, המו"ל נתקן בבהלה שמא לא יצליח למכור מספר עותקים, אזי הוא מודה לכתביו לדלות ידיעות וכתבות מתוך חללו של עולם.

והמעשים שהם מספרים לקוראיהם נפלאים מאד: מעשה במלך אחד שמלך על שבט פראי באיי הודו המזרחית ונתייהר לעת זקנתו ואכל "קוגל" כמנהג גוברין יהודאין בערי ליטא ופולין; מעשה באשה זקנה שנתעברה בחסד אלוהים בהיותה בת שמונים ותלד נשר בעל כנפיים — והדברים האלה נתונים לפני הקוראים מקרב ההמון, שמוחו מטושטש למדי גם בלי כל אלה, וההמון קורא ומוחו מטושטש יותר.¹²

טענותיו של זיפרט כנגד העתונות הסנסציונית ביידיש בארצות

נחום מאיר שייקביץ (שמ"ר)

ג'ון פאליי

גצל זליקוביץ

בשלהי שנות ה-90 היה זליקוביץ משוכנע שעל מנת לשרוד בתחרות הקשה בין העתונים בידיש מתחייבת כתיבה סנסציונית. בסוף 1897 החל מנחם דוליציקי²¹ להוציא כתב עת לספרות ולהווי בשם "די צייט" (הזמן). הוא פנה לזליקוביץ שיכתוב לו ביקורת חיובית על כתב העת. זליקוביץ, במקום לכתוב ביקורת, העדיף ליעץ לדוליציקי בענייני עסקים:

ברור לי שיש ברשותך יותר מדי כישרון למפעלך החדש: אבל היש לך גם מספיק חוצפה לשם כך? ייתכן שהמילה "חוצפה" כאן יותר מדי חזקה; הבה נבאר אותה במונחים אמריקנים: האם אתה מסוגל לבלף? כן, חבר, הכישרון, ככל שהוא גדול, הוא הברייה החלשה ביותר באמריקה, והבלוף הוא כריון רב כוח כענק. אוי לו לעורך שאינו יודע לבלף.²²

נמל בוסטון, ממנו הפליג זליקוביץ - איור מהמאה ה-19

הברית מוקדו בעיקר נגד השלישייה זליקוביץ, שמ"ר (נחום מאיר שייקביץ)¹³ ופאליי, שהיו לדעתו מייצגיה הבולטים של התופעה. כשתיאר זיפרט באופן סאטירי את אופיה הסנסציוני של עתונות יידיש כתב, בין השאר, כי באחד העתונים התפרסמה ידיעה המספרת שבהירוגליפים של "פרופסור זליקוביץ"¹⁴ נמצא כתוב שרחב הזונה איבדה את בתוליה בגיל שמונה. זיפרט אף הביא במאמרו דברים ששמע בביקורו האחרון בבוסטון: בשנת 1898, בתקופת מלחמת ארצות הברית-ספרד, ערך גצל זליקוביץ את העתון "נייע אידישע פרעסע". באחד מגיליונותיו הראשונים הופיעה תחת הכותרת המצלצלת "באפאלן באסטאן" (מתנפלים על בוסטון) ידיעה על אוניית מלחמה ספרדית שהגיעה אל חופי בוסטון והפגיזה את העיר. זיפרט מספר שהידיעה גרמה לבהלה עצומה ורבים מיהודי העיר "ארוזו" את ילדיהם והחלו לברוח. הם נרגעו רק לאחר שהוכח להם באותות ובמופתים ששום פצצה לא נפלה בעיר וכל הסיפור הוא המצאה של ה"פרופסור" החכיב.¹⁵

טענותיו של זיפרט כנגד שמ"ר הופנו בעיקר נגד רמתם הנמוכה של הרומנים בהמשכים שבהם הוא מילא את העתונים בידיש, ורומנים שזיפרט הגדירם כ"רומנים" על בת מלכה שהתאהבה כמרות אשך וברחה עמו לפלנטה מרס, כי אביה הרשע בן רשע, לא רצה בשום אופן להסכים לשידוך.¹⁶ לטענתו, ברומן של שמ"ר הנושא את הכותרת "הלמדוויניק" לא תמצא אפילו רמז ללמדוויניק והעלילה נסוכה סביב איזה חצוף שלא מסכים לעשות ברית מילה. תחת הכותרת "עלילת דם נוראית בפומבדיתא" כתב שמ"ר סיפור על גוי כפרי שמכר לבעל בית מרוח יהודי עז והיהודי לא רצה לשלם לו משום שגילה שמדובר בתיש.¹⁷

"אוי לו לעורך שאינו יודע לבלף"

מעט מאוד ידוע לנו על הביוגרפיה של ג'ון פאליי. הוא הגיע לארצות הברית בשנת 1888 בהיותו בן שבע עשרה. עד אז הספיק ללמוד בישיבות וולוז'ין וקובנה, לעבוד בבית מסחר במוסקוה ויש אומרים שאף התנצר ולמד בסמינר לכמרים ברוסיה.¹⁸ מיד עם בואו לארצות הברית פירסם רומן בהמשכים ב"דער פאלקסאדוואקאט" בעריכתו של זליקוביץ. בין הבחור הצעיר לעורך שהיה מבוגר ממנו בכחמש עשרה שנה נקשרו יחסי ידידות שנמשכו עד להתאבדותו של פאליי בשנת 1907, בהרעלת גז.¹⁹ כבר בשנות העשרים המוקדמות לחייו היה פאליי לעורפן של ה"טאגעבלאט", היומון הנפוץ ביותר בידיש, דבר המצביע על הקשיים שהיו באותה תקופה למצוא אנשים שהיו מוכשרים דיים לכתוב ולערוך עתון בידיש. ואמנם, עיקר טענותיו של זיפרט כנגד פאליי היו כיצד אדם בעל השכלה מועטה כל כך, הרחוק מרחק רב מתרבות יהודית, מרשה לעצמו לכתוב מאמרי מערכת מפורצים, בעתון אורתודוקסי המיועד לכל ישראל, על בעיותיו של העם היהודי. זאת, כאשר הוא בקושי מבין משהו בנושאים שעליהם הוא כותב, לרבות את מילות הפסוקים ומאמרי חז"ל שהוא מצטט.²⁰

זליקוביץ כתב לדוליצקי שהוא חושש לעתיד כתב העת דווקא בגלל התמימות של עורכו. ואכן נבואתו התקיימה והעתון לא הוציא את שנתו הראשונה. מכלל לאו במכתבו של זליקוביץ אתה לומד הן: זליקוביץ היה עורך מצליח בעתונות היידיש, כלומר ידע "לבלף", כפי שיסופר להלן:

במאמר שהוזכר לעיל "די געלע פרעסע" (העתונות הצהובה) ציין הכותב, כי מאז כניסתו למערכת ה"טאגעבלאט" בתחילת 1901 ניסה זליקוביץ בכל כוחו לעבור בסגנונו הסנסציוני אפילו את גיון פאליי אך הדבר לא עלה בידיו. בעוד שפאליי הצליח למשך זמן קצר לגרום שלא יבחינו ב"בלוף", זליקוביץ לא הצליח לעכב את ה"בלוף" אפילו לשעה אחת, וכל שורה שהוא כתב צעקה לקורא: "זע וואס פאר א בלאפער איך בין" (ראה איזה "בלופר" אני). יש לראות האשמות חריפות אלה נגד זליקוביץ ב"אידישער זשורנאל" בראש ובראשונה בהקשר לשני עתונים סנסציונים בידיש המתחרים על אותו פלח קוראים. חשוב גם לציין, שהדברים נכתבו שלושה חודשים אחרי שזליקוביץ עזב את העתון הנ"ל והחל לעבוד ב"טאגעבלאט". עיון במאמריו בשני העתונים מצביע על סגנון כתיבה כמעט זהה. בכל אופן, הדברים הקשים שנאמרו על זליקוביץ ב"אידישער זשורנאל" רחוקים אך מעט מן האמת.

הרפתקאות באוניה טובעת

ב-17 ביולי 1901 פירסם ה"טאגעבלאט" בעמודו הראשון את הכותרת "סכנות נפשות — סמבטיון א לעבנסרעטער" (סכנת נפשות — סמבטיון מציל חיים). לאחר שורות קצרות, סיפרו שגצל זליקוביץ (שאחד מכינויו הספרותיים היה "סמבטיון") היה על סיפונה של אוניה שהתנגשה באוניה אחרת, נאמר:

ההומוריסט הכותב תחת השם "סמבטיון" ניצב עין בעין בפני הסכנה הגדולה ביותר שיכולה להתרחש לבן אדם. זה שמצחיק את מאות אלפי הקוראים של ה"טאגעבלאט" צפה בטרגדיה גדולה ושמע יללות ואנחות ששומעים רק לעיתים נדירות בחיים.

מהמשך הידיעה מתברר שזליקוביץ שט מבוססון לנוי יורק על סיפונה של המעבורת "טרמונט". מעט אחר חצות הלילה, שעה שכל הנוסעים ישנו, התנגשה הספינה, ששטה דרך מסך ערפל סמיך, בספינה אחרת. הרעש והמהומה היו נוראים. אנשים יצאו בבהלה מתאים. כולם היו בטוחים שתוך שניות האוניה טובעת. המוות ניצב לכולם מנגד. נשים התעלפו ואמהות נצמדו אל ילדיהן. זליקוביץ היה עסוק בקשירת חגורת הצלה לאשה זקנה כשפתאום התנפל עליו אדם שחור, שנשאר ללא חגורה, וכשסכין בידו ניסה להכריעו. קרב התפתח בין הסופר לאיש השחור. למזלו הופיע פתאום קצין צוות עם אקדח שלוף והכריח את השחור ללכת לחפש לו חגורה במקום אחר. שניות מעטות לפני שהאוניה טבעה הגיעה ספינה אחרת שקלטתה את אותות המצוקה והצילה את הנוסעים המבוהלים.

למרות שהידיעה היתה אנונימית ונכתבה בגוף שלישי, מסגנות סביר מאוד להניח שחבורה על ידי זליקוביץ עצמו. כשבוטע לאחר שהידיעה נהתפרסמה החל זליקוביץ לפרסם פליטון בשלושה המשכים ובו תיאר בגוף ראשון ובהרחבה את קורות "מסעו" לבוסטון וסיפורה של הספינה הטובעת. להלן תוכן הגירסה המשוכתבת של הסיפור:

ישנתי שינה עמוקה כשלתע התעוררתי למשמע דפיקות חזקות על הדלת. כשפתחתי אותה ראיתי שלושה אנשים בחגורות הצלה והבנתי מיד במה המדובר. מיהרתי להתלבש ולעלות לגשר. המהומה על הסיפון היתה בלתי ניתנת לתיאור והיללות של כמה נשים וכמיוחד של הנשים היהודיות הפכו את המצב לנורא עוד יותר. אז התרחשה סצינה מוזרה. בעוד אני עסוק בקשירת חגורת הצלה לאשה שנראתה יותר מתה מחיה, ניגש אלי איטלקי אחד ושאל אותי: "היכן אפשר למצוא חגורת הצלה?" תשובתי, "בתאים", לא מצאה תן בעיניו והוא נתן מכה לאשה וניסה לקרוע ממנה את החגורה. היכיתי בו בחזרה ואיני יודע מה היה קורה אלמלא הופיע הקפטן עם אקדח ביד וצעק אל האיטלקי: "אני אירה כך ככלכל אם תעזי להרים ידך על מישהו."

בהמשך הפליטון "השתפך" זליקוביץ על אפסותו של האדם העומד בפני המוות וכסופו אף צירף את רשימת הרכוש שאיבד באסון: מעיל קיצי, רשימות עתונאיות מהמסע לבוסטון, עט נובע מוחבב שקיבל במתנה מידידו עורך הדין צירלס דושקין, שעון ותשעה עשר דולר. זליקוביץ הוסיף שמיד עם שובו לנוי יורק נסע למערכת ה"טאגעבלאט" ולא הביתה כי "ביזנעס בעפאר פלעזשור" (עסקים לפני התענוג). מאז המקרה פונים אליו עובדי מערכת העתון בכרכה: "טוב שנשארת בחיים, חבר זליקוביץ, משום שעכשיו חם מדי בשביל לכתוב הספרים."²³

בניו יורק טיימס מה-17 ביולי 1901 וכימים שלאחר מכן לא דווח כלל על אוניה שטבעה בדרכה לנוי יורק, למרות שסופר בהרחבה על אירועים פחות משמעותיים. הסיפור כולו מוטל בספק ויש יסוד סביר להניח שהוא פרי המצאתו של זליקוביץ או של הצמד זליקוביץ-פאליי. חלק משינויי הגירסאות בין נוסחי הסיפור ניתן לתרץ. כך, למשל, ייתכן שמדובר בשחור ממוצא איטלקי, או שהקצין שהופיע בסיפור א' הוא הקפטן מסיפור ב'. עם זאת, עדיין נשארות סתירות שעם כל הרצון הטוב קשה מאוד לתרצן, כגון לאן נעלמה בסיפור ב' הסכין מסיפור א' או כיצד המשיך זליקוביץ בסיפור ב' לישון שנת ישנים ולא התעורר מהמכה הנוראה של ההתנגשות בסיפור א'. על כתיבתו של זליקוביץ בעתונות יידיש כתב זיפפרט:

יש אתנו פה "סופר", אשר לקח לעצמו את התואר "פרופסור", ומתפאר תמיד באונוי שומעיו, כי הפרופסור ערנעסט רענאן²⁴ מפאריז גנב מתוך ספריו את כל הדברים אשר כתב על דבר לשונות בני קדם בכלל ועל דבר חקרי מצרים בפרט, ו"המלומד" הזה, אשר הגנב ערנעסט רענאן ניצל את כליו ויציהו ככלי ריק,

6. על גצל זליקוביץ, ראה בהרחבה במאמרי ב"קשר" מס' 18, עמ' 50-61.
7. גאזעטן, 12 באוגוסט 1892.
8. טאגעבלאט, 16 בפברואר 1892.
9. "וואס עס טרעפט", גאזעטן, 9 בספטמבר 1892.
10. ראה: י. זייקין, "יידישע בלעטר אין אמעריקע", ניו יורק 1946, עמ' 108-110.
11. מ. זייפערט, "ספרות היהודים בארץ החדשה", הדור, גיליון כ"ט, 25 ביולי 1901, עמ' 10-13 (להלן: זייפערט, ספרות).
12. שם, עמ' 11.
13. נחום מאיר שייקביץ (שמ"ר) נולד בעיירה בפלך מינסק בשנת 1846. התפרסם משנות ה-70 כשכתב סידרה של רומנים בעלי גוון סנטימנטלי והסנציוני שכונו לאחר שנים "ספרות השונד". בסוף שנות ה-80 ניהל שלום עליכם מאבק חריף נגד "ספרות השונד" ונגד שמ"ר שנחשב בעיניו למייצגה הבולט. שמ"ר היגר לארצות הברית ב-1889, שם השתתף בעתונות היידית והעברית עד מותו בשנת 1905. ראה: לקסיקון, כרך 8, עמ' 733-745.
14. זליקוביץ למד בראשית שנות ה-80 בסורבון שפות שמיות עתיקות וכתב חרטומים.
15. ראה: מ. זייפערט, "ליטערארישע באשי-בוזוקען", פרייע ארבייטער שטימע, 28 בפברואר 1902 (להלן: זייפערט, עתונות).
16. שם, 21 בפברואר 1902.
17. שם, 28 בפברואר 1902.
18. על ג'ין פאליי ראה: לקסיקון, כרך 7, עמ' 88-90.
19. קשה להזכיר את מותו הטרגי של פאליי בלי לצטט דברים שכתב בהקדמה לרומן "שונד" כשבע שנים לפני מותו וספק אם מישהו עמד עליהם עד תהה. בספר העוסק בעולם התחתון היהודי בניו יורק כתב פאליי על מצבן של הנשים היהודיות שהיורדו לזנות: "מספר השנים שהן 'חיות' אינו יותר מכמה שעות של גוסס השוגה באילויות שונות, בדמינות שונים. תענוגותיהן ושמתן הם כחלומה של זה שמת מגז, המדמה את עצמו לקיסר או למלך בשעה שכוחותיו עוזבים אותו". ראה: ג. פאליי, "די שווארצע חברה" — אדער ניו יארק ביי טאג און ביי נאכט", ניו יורק תר"ס, עמ' III.
20. זייפערט, עתונות, 7 במרס 1902.
21. מנחם מנדל דוליצקי, משורר עברי, נולד בביאליסטוק בסוף שנות ה-50 של המאה ה-19. השתתף בעתונות העברית במזרח אירופה. בשנת 1892 היגר לארצות הברית ואזו השתתף בעתונות היידית והעברית שם. ראה: לקסיקון, כרך 2, עמ' 444-445.
22. ראה: ג. זעליקאוויץ, "ליטערארישע בריפע", קובץ מכתבי ג. זליקוביץ שהודפסו בסוף ספרו "דער בערויכטער קבר", ניו יורק 1900, עמ' 73-74.
23. סיפור המסע לבוסטון: "פנים אל פנים מיט נאטור", "טאגעבלאט", 22-23 ביולי 1901. סיפור האוניה הטובעת: שם, 24 ביולי 1901.
24. ארנסט רגן, מורחן צרפתי נודע וחוקר תולדות היהודים במחצית השנייה של המאה ה-19. זליקוביץ היה תלמידו בפריז.
25. זייפערט, ספרות, עמ' 12.
26. גאזעטן, 8 בינואר 1909.

גונב מאמרים מתוך ספרי אחרים ומדפיסם בשמו עצמו, כי קצרה ידו לכתוב איזה דבר מרוחו ומנפשו.²⁵

עיון בכתיבתו האינפורמטיבית של זליקוביץ בעתון מעלה שדבריו הם ספק אמת כל זמן שלא הוכח אחרת. הכותב האנונימי ב"אידישער זשורנאל" רק הגזים בשעה שכתב שכל שורה שזליקוביץ כתב בעתון צעקה "ראה איזה 'בלופר' אני". על מנת למנוע רושם מוטעה ראוי לציין שהכתיבה הסנסציונית הבוטה ב"טאגעבלאט" ועתוני יידיש אחרים בארצות הברית הופיעה בעיקר במפנה המאות ודעכה לאיטה במשך העשור הראשון של המאה העשרים במקביל לדעיכתה של העתונות הצהובה בשפה האנגלית. בעלי העתונים ועורכיהם תמכו בכתיבה סנסציונית משום שסברו שכתובה שכזו תגדיל את מספר הקוראים. סביר להניח שהמצאת ידיעות סנסציוניות היתה גם מעין "ספורט" הבא לשעשע ולגוון במעט את העבודה השיגרתית של חברי המערכת.

בסוף העשור הראשון של המאה העשרים, שעה שקרנה של העתונות הסנסציונית כבר היתה בירידה, יצא זליקוביץ עצמו בהתקפה על העתונות הצהובה.²⁶ לדעתו, גרמה עתונות זו לאמריקנים להפסיק להתרגש. האמריקני "מופצץ" שלוש ארבע פעמים ביום במה שמכונה "סנסציות מדהימות", שאינן שוות יותר מחמש שורות בעתון. מי שמורגל לכותרות "אקסטרה" מתירדות אינו מגלה יותר מדי עניין כשקורה אסון אמיתי. זליקוביץ טען שהעתונים ביידיש מחקים את העתונים באנגלית ומרכיבים להביא דיווחים סנסציוניים. עם זאת, המצב בעתונות יידיש טוב בהרבה מאשר בעתונות האנגלית, שבה מדווחים בצורה נרחבת יותר על מירוצי אופניים מאשר על רעידות אדמה מתירדות.

1. על ראשיתה של העתונות הצהובה בארצות הברית ראה: F.L. Mott, American Journalism, New York 1947, pp. 519-560; E. Emery, The Press and America, Englewood Cliffs 1962, pp. 414-446.
2. שבווען שהופיע בניו יורק בין השנים 1890-1895, כאשר בשנת 1895 הופיע גם כיומן.
3. י. וואגמן נולד בקייב בשנת 1834. פירסם מאמרים בעתונות העברית במזרח אירופה. בשנת 1878 היגר לאמריקה, שם השתתף בעתונות יידיש. ראה: לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, כרך 3, ניו יורק 1960, עמ' 241-242 (להלן: לקסיקון).
4. "די געלע פרעסע", "אידישער זשורנאל", 1 במרס 1901.
5. ראה: פיליפ קראנץ, "יידישע פרעסע אין אמעריקע", טאגעבלאט, 20 במרס 1910, עמ' 11.